

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIIY TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
FARG'ONA DAVLAT UNIVERSITETI

**FarDU.
ILMIY
XABARLAR**

1995-yildan nashr etiladi
Yilda 6 marta chiqadi

6-2023

**НАУЧНЫЙ
ВЕСТНИК.
ФерГУ**

Издаётся с 1995 года
Выходит 6 раз в год

F.Xalikov	
Ta'lim tizimida testologiyadan foydalanishning nazariy asoslarini takomillashtirishning pedagogik ahamiyati	211
A.A.Mirzayev	
Ibn al-Arabiyning tasavvufiy qarashlarining asosiy yo'nalishlari va yondashuvlari	217
S.A.Azamova	
Yoshlarda ekologik madaniyatni shakllantirishda ekologik tarbiyaning samarali yo'llari va bosqichlari	223
M.I.Yusupova	
Expression of the concept of "Patriotism" in the russian-language media.....	231
M.M.Aralov	
OTM talabalarining grafik tayyorgarlikligini rivojlantirish vositasi sifatida	235
U.Abdullayeva	
Bo'lajak kimyo o'qituvchilarining metodik kompetentligini takomillashtirishda ekologik ta'lim va tarbiyaning ahamiyati hamda ularning qiyosiy tahlili	124
Y.J.Mirzaaxmedova	
Bo'lajak musiqa ta'limi o'qituvchilarida o'zbek musiqasi tarixiga doir bilimlarni rivojlantirishning pedagogik-psixologik asoslari	241
J.X.Boysunov	
Yoshlarda ma'naviy madaniyatini yuksaltirishning falsafiy mohiyati.....	246
B.I.Beshimov	
Jinoyatchilik ijtimoiy hodisa va uning tahlili	250
Z.N.Usmonov, M.A.Mirzajonova	
Umumiy o'rta ta'lim maktab o'quvchilarining jismoniy madaniyat fani nazariy bilim asoslarini o'qitishni monitoringi	255
M.X.Raxmonova, M.O.Karimova	
Boshlang'ich sinf o'qituvchisining kasbiy potensialini pivojlantirishning dolzarbligi va mohiyati....	260
N.S.G'afurova	
Ijtimoiy tarmoqlar punktuatsiyasining pragmatikasi.....	261
G.M.Камалова	
Методология преподавания физической культуры в вузах на современном этапе.....	266
R.M.Ubaydullayev	
Qishloq qizlari jismoniy tayyorgarligini tabaqalashtirilgan metodika orqali baholash	270
A.K.Nafasov	
Tarixda sivilizatsiyalarning shakllanishi tarixi xususida	274
F.A.Ikramov	
Mustaqil ta'lim faoliyati asosida talabalarining huquqiy ta'limini tashkil etishning pedagogik omillari.....	277
D.T.Tursunova	
Talaba xotin-qizlar ijtimoiy faolligini rivojlantirishning mazmuni va psixologik asoslari	281
D.D.Boymirzaeva	
O'zbekistonda oliy ta'lim muassasalarida tashkiliy faoliyat va boshqaruv amaliyotining mavjud muammolari tahlili	286
I.I.Soliyev	
Yangi O'zbekistonda OTMlar boshqaruviga xalqaro standartlarni joriy qilish vazifalari.....	292
S.S.Qozaqova	
Hikoya tuzishga o'rgatish maktabgacha yoshdagi bolalarning bog'lanishli nutqini rivojlantirishning muhim vositasi sifatida	298
F.A.Askarov	
Jismoniy tarbiya darsi jarayonida interfaol usullar ta'lim samaradorligini asosiy bo'g'ini sifatida ..	304
D.Z.Isaboyeva	
Boshlang'ich ta'lim o'quvchilarida zamonaviy ko'nikmalarni shakllantirishning pedagogik psixologik asoslari (xalqaro baholash dasturi)	308
M.I.Ne'matov	
O'quvchilarning jismoniy madaniyatini rivojlantirishning etno-pedagogik asoslarini takomillashtirish	311

IJTIMOIY TARMOQLAR PUNKTUATSIYASINING PRAGMATIKASI

PRAGMATICS OF SOCIAL NETWORK PUNCTUATION

ПРАГМАТИКА ПУНКТУАЦИИ СОЦИАЛЬНЫХ СЕТЕЙ

G'afurova Nigora Sa'dullayevna¹¹Qarshi irrigatsiya va agrotexnologiyalar instituti assistenti**Annotatsiya**

Tinish belgilari yozma tilning muhim tarkibiy qismi bo'lib, ma'noni yetkazishga va samarali muloqotga yordam beradi. Onlayn suhbatlar, ijtimoiy media platformalari va xabar almashish ilovalari kabi ijtimoiy sozlamalarda tinish belgilari xabarining ohangini, niyatini va umumiy pragmatikligini shakllantirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Ushbu maqola ijtimoiy tarmoqlarda tinish belgilarining ahamiyatini o'rganadi va uning his-tuyg'ularni yetkazish, xabarchining niyatni aniqlashtirishga va noto'g'ri talqindan qochishga xizmat qiladi.

Аннотация

Пунктуация — важный компонент письменной речи, который помогает передавать смысл и способствует эффективному общению. В социальных сетях, таких как онлайн-чаты, платформы социальных сетей и приложения для обмена сообщениями, пунктуация играет решающую роль в формировании тона, намерения и общей прагматики сообщения. В этой статье исследуется важность пунктуации в социальной среде и подчеркивается ее влияние на передачу эмоций, разъяснение намерений и предотвращение неправильного толкования.

Abstract

Punctuation is an important component of written language that helps convey meaning and facilitates effective communication. In social settings such as online chats, social media platforms, and messaging apps, punctuation plays a crucial role in shaping the tone, intent, and overall pragmatics of a message. This article explores the importance of punctuation in social settings and highlights its impact on conveying emotion, clarifying intent, and avoiding misinterpretation.

Kalit so'zlar: tinish belgilari, pragmatika, ijtimoiy tarmoqlar, his-tuyg'u, yumor, ohang, retorik so'roq gaplar, undov belgisi, nuqta, vergul, qavs, so'zsiz, ijtimoiy signal, grammatika.

Ключевые слова: пунктуация, прагматика, социальные сети, эмоция, юмор, тон, риторические вопросительные знаки, восклицательный знак, точка, запятая, скобка, невербальный, социальный сигнал, грамматика.

Key words: punctuation, pragmatics, social networks, emotion, humor, tone, rhetorical interrogatives, exclamation mark, full stop, comma, parenthesis, nonverbal, social signal, grammar

KIRISH

Texnologiya rivojlangani sayin tilda ham o'zgarishlar sodir bo'lmoqda. Internet lingvistikasida tinish belgilarining alohida o'rni bor. Ijtimoiy tarmoqlar davrida yozma muloqot an'anaviy qoliplardan tashqariga chiqdi. Ijtimoiy media platformalari virtual maydonga aylandi, bu yerda foydalanuvchilar suhbatlar o'tkazadilar, ma'lumot almashadilar va so'zlarini ifoda etadilar.

Ijtimoiy tarmoq platformalari odamlarning muloqot qilish usulini o'zgartirdi, o'zaro ta'sirning yangi usullari va turli lingvistik amaliyotlarni joriy qildi. Shu nuqtai nazardan, tinish belgilari ifodani kuchaytirish, niyatni aniqlashtirish va onlayn suhbatlarning sezilmas farqlarini yo'naltirish uchun vosita bo'lib xizmat qiladi. Tinish belgilari yozma tilning asosiy elementi sifatida ma'noni yetkazish va samarali muloqotni osonlashtirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLARNING TAHLILI

Kompyuter lingvistikasining taraqqiyoti tufayli tinish belgilarining elektron matnlarda qo'llanilmoqda[1]. Elektron matnlarda tinish belgilar qat'iy qoidalar asosida qo'llansa, ijtimoiy tarmoq matnlarida ulardan foydalanish uchun qat'iy qoidalar mavjud emas. Ijtimoiy tarmoq matnlardagi tinish belgilarni tahlil qilish muhim ahamiyatga ega. Tinish belgilari so'zsiz emotsional holatni elektron matnlarda izohlaydi va tinglovchi tomonidan tushuniladi[2].

O'zbek tilshunos olimlari B.M.Bahriddinova, N.M.Mahmudov, B.R. Mengliyev aynan tilshunoslikning punktuatsiya bo'limi haqida tadqiqotlar olib borganlar. Ular o'z tadqiqotlarida elektron matnlar punktuatsiyasiga oid ma'lumotlarni berib borganlar. Jumladan, B.M.Bahriddinova o'zining "Zamonaviy o'zbek tilining punktuatsiyasi asoslari" nomli kitobida kompyuter lingvistikasining punktuatsiyasiga alohida to'xtalib o'tib, elektron matnlar tinish belgilarining qonuniyatlarini tasvirlaydi [3]. Shuningdek, dunyo tilshunoslari tinish belgilarining kompyuter

lingvistikasida ijtimoiy tarmoq punktuatsiyasining o'rnini beqiyos deb hisoblaydilar va aynan tinish belgilar ovozsiz matnlarda ohangni, his-tuyg'u va kechinmalarni yetkazib berishga xizmat qiladi deb hisoblaydilar.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Undov, so'roq, ellips kabi tinish belgilari yozma muloqotda his-tuyg'ularni ifodalash vositasi bo'lib xizmat qiladi. Ijtimoiy muhitda yuz ifodalari va ovoz ohangi kabi og'zaki bo'lmagan belgilar mavjud bo'lmaganda, tinish belgilari bu signallarning yetishmasligini qoplashga yordam beradi. Masalan, undov belgisi hayajon yoki ishtiyiqni bildirishi mumkin, undov belgilaridan haddan tashqari foydalanish esa bo'rttirilgan his-tuyg'ularni ko'rsatishi mumkin. Boshqa tomondan, savol belgisi qiziqish yoki noaniqlikni bildirishi mumkin, ellips esa shubhali yoki orqadagi fikrlarni bildirishi mumkin. Tegishli tinish belgilaridan foydalangan holda, odamlar o'z xabarlariga hissiy kontekstni qo'shib, suhbatning umumiy ohangini oshirishi mumkin. Xabarlarini noto'g'ri talqin qilish mumkin bo'lgan ijtimoiy muhitda tinish belgilari maqsadni aniqlashda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Quyidagi misolni ko'rib chiqing: "*Men buni qilganingizga ishonolmayman*". Oxiriga savol belgisini qo'yish orqali "*Men buni qilganingizga ishonmayman?*", gap gapdan savolga o'tadi va ajablanib yoki tushuntirishga intiladi. Xuddi shunday, tinish belgilaridan foydalanish istehzoni ko'rsatishga yordam beradi va kutilmagan tushunmovchiliklarning oldini oladi. Tinish belgilari odamlarga mo'ljallangan ma'noni to'g'ri yetkazishga yordam beradi, noto'g'ri muloqot qilish ehtimolini kamaytiradi va samarali suhbatni rag'batlantiradi.

Tinish belgilarini tanlash ijtimoiy muhitda xabarning qabul qilinadigan ohangiga va xushmuomalaligiga ta'sir qilishi mumkin. Masalan, haddan tashqari katta harflar, bir nechta undov yoki tajovuzkor tinish belgilaridan foydalanish (masalan, yulduzcha, funt belgilari) qichqiriq yoki g'azab kabi his tuyg'ularni ifodalashi mumkin. Aksincha, tinish belgilarining yo'qligi ellips yoki qavs kabi yumshoqroq tinish belgilaridan foydalanish tasodifiy yoki do'stona ohangni ko'rsatishi mumkin. Ovoqli signallarning yo'qligi tushunmovchiliklarga olib kelishi mumkin bo'lgan onlayn suhbatlarda odamlar mo'ljallangan ohangni to'g'ri yetkazish uchun tinish belgilaridan foydalanish bu zamonaviy tilshunoslikning tarkibiy qismlaridan biridir. Ijtimoiy muhitda elektron matnlarni noto'g'ri talqin qilish nizolar va tushunmovchiliklarga olib kelishi mumkin. Tinish belgilari aniqlikni ta'minlash va noaniqlikni oldini olish orqali bunday hodisalarni minimallashtirishga yordam beradi. Misol uchun, "*Let's eat, Grandma!*" qarshi "*Let's eat Grandma!!*". Vergulning qo'yilishi gapning ma'nosini keskin o'zgartiradi. Noto'g'ri joylashtirilgan yoki yetishmayotgan tinish belgilar qabul qiluvchiga elektron matnning mohiyatini noto'g'ri talqin qilinishini ta'minlashi mumkin. Yozma muloqot hukmron bo'lgan ijtimoiy tarmoqlarda tinish belgilarining pragmatikligini tushunish juda muhimdir. Tinish belgilari his-tuyg'ularni ifodalash, niyatni aniqlashtirish, ohangni shakllantirish va noto'g'ri talqin qilishning oldini olish uchun kuchli vosita bo'lib xizmat qiladi. Tinish belgilaridan samarali foydalanish orqali odamlar onlayn suhbatlarini kuchaytirishlari, tushunishni yaxshilashlari va og'zaki bo'lmagan belgilar mavjud bo'lmagan raqamli dunyoda samarali muloqotni rivojlantirishlari mumkin.

Yozma muloqotda hazilni yetkazishda tinish belgilari muhim rol o'ynaydi. Sarkazm, aqlli yoki o'ynoqi hazildan foydalanish ko'pincha noan'anaviy tinish belgilariga yoki tinish belgilarining ijodiy joylashishiga tayanadi. Masalan, ritorik so'roq gap oxirida savol belgisini qasddan qoldirish komediya effektini qo'shishi mumkin, haddan tashqari undov yoki bosh harflardan foydalanish esa haddan tashqari ishtiyiq yoki istehzoni ko'rsatishi mumkin. Biroq, tinish belgilari orqali hazil qilish qiyin bo'lishi mumkin, chunki u ko'p jihatdan qabul qiluvchining mo'ljallangan ohang va kontekstni tushunish qobiliyatiga tayanadi. Noto'g'ri talqinlar paydo bo'lishi mumkin, bu esa muvaffaqiyatsiz hazil huquqbuzarliklarga olib keladi. Tinish belgilari samarali muloqot qilish uchun bebaho vosita bo'lsa-da, tinish belgilaridan ortiqcha yoki noto'g'ri foydalanish salbiy hislar yoki tushunmovchiliklarga olib kelishi mumkin. Undov belgilari, so'roq belgilari yoki boshqa tinish belgilaridan haddan tashqari foydalanish xabarni haddan tashqari dramatik, nosamimiy yoki hatto passiv-tajovuzkor ko'rinishga olib kelishi mumkin. Muvozanatni saqlash va tinish belgilaridan oqilona foydalanish, o'quvchini hayratda qoldirmasdan ma'noni yetkazish muhimdir.

Ba'zi madaniyatlarda, masalan, o'rta yer dengizi yoki Lotin Amerikasi madaniyatlarida undov belgilaridan foydalanish ko'proq tarqalgan va ko'pincha g'ayrat, iliqlik yoki xushmuomalalikni anglatadi. Bu madaniyatlar hayajonni ifodalash yoki ta'kidlash uchun bir nechta undov belgilaridan foydalanishi mumkin. Boshqa tomondan, ba'zi Osiyo madaniyatlarida undov belgilaridan haddan tashqari foydalanish nosamimiylik sifatida qabul qilinishi mumkin.

TAHLIL VA NATIJALAR

Ijtimoiy to'plam matnlaridagi tinish belgilari yuzma-yuz suhbatlarda og'zaki bo'lmagan belgilarning yo'qligini qoplashi mumkin. Misol uchun, undov belgisi qo'shilishi yoki barcha bosh harflardan foydalanish ishtiyoq yoki qichqiriqni anglatishi mumkin, kichik harflar yoki qavslar kabi yumshoqroq tinish belgilaridan foydalanish oddiyroq yoki do'stona ohangni ko'rsatishi mumkin. Ushbu vizual belgilar mo'ljallangan his-tuyg'ularni yetkazishga yordam beradi va umumiy muloqotni kuchaytiradi.

Ijtimoiy tarmoq matnlarida tinish belgilaridan foydalanish ko'pincha onlayn platformalarning konventsiyalari va cheklovlariga moslashadi. Masalan, Twitter kabi ba'zi platformalardagi belgilar cheklovlari tufayli foydalanuvchilar kreativ qisqartma usullaridan foydalanishlari yoki ruxsat etilgan bo'sh joyga mos kelishi uchun ma'lum tinish belgilarini o'tkazib yuborishlari mumkin. Bunday moslashish ba'zan yangi tinish belgilarining paydo bo'lishiga olib kelishi mumkin, masalan, hayajonni kuchaytirish uchun bir nechta undov belgilaridan (!!!) foydalanish.

Shuningdek tinish belgilari ijtimoiy tarmoq matnlari tarkibidagi ma'lim bir jumla yoki gapni ta'kidlashga xizmat qiladi. yulduzcha (*) yoki pastki chiziq (_) kabi tinish belgilari ba'zan ijtimoiy tarmoqlarda vizual joziba qo'shish yoki muayyan so'z yoki iboralarga e'tiborni jalb qilish uchun ishlatiladi. Masalan, **Mind blown** or *"_So proud of you!_"* misollarida yozuvchi o'quvchining e'tiborini shu jumalarga qaratishga harakat qiladi.

Ba'zi hollarda foydalanuvchilar uslubiy maqsadlarda yoki ijtimoiy media muloqotining norasmiy tabiatiga moslashish uchun tinish belgilarini ataylab o'tkazib yuboradilar yoki o'zgartiradilar. Bunga barcha kichik harflardan foydalanish, jumlar oxirida nuqtalarni qoldirish yoki bo'laklangan iboralar foydasiga an'anaviy jumla tuzilishidan voz kechish kiradi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Yozma muloqot ustunlik qiladigan ijtimoiy tarmoqlarda tinish belgilarining pragmatik rolini e'tibordan chetda qoldirib bo'lmaydi. Tinish belgilari oddiy grammatik qoidalardan tashqariga chiqadi; ular his-tuyg'ularni etkazish, niyatni aniqlashtirish, ohangni shakllantirish va noto'g'ri talqin qilishdan qochish uchun kuchli vosita sifatida ishlaydi. Og'zaki bo'lmagan belgilar bo'lmasa, tinish belgilari kontekstni qo'shish, his-tuyg'ularni ta'kidlash va samarali muloqotni ta'minlashda muhim rol o'ynaydi.

Ijtimoiy muhitda tinish belgilarining ahamiyatini tushunib, odamlar onlayn suhbatlarda aniqroq harakat qilishlari mumkin. Ular o'zlarining his-tuyg'ularini to'g'ri ifoda etishlari, tushunmovchiliklardan qochishlari va mo'ljallangan ohangni to'g'ri yetkazishni ta'minlashlari mumkin. Tinish belgilari yozma so'zlar va inson his-tuyg'ulari o'rtasida ko'prik bo'lib xizmat qiladi va ovozsiz muloqot muhitini osonlashtirishga xizmat qiladi.

Shuni ta'kidlash kerakki, ijtimoiy tarmoqlarda tinish belgilaridan foydalanish odamlar orasida va turli platformalarda keng farq qilishi mumkin. Foydalanuvchilar ko'pincha o'zlari foydalanadigan muayyan ijtimoiy tarmoq matni yoki platforma asosida o'zlarining noyob uslublarini ishlab chiqadilar.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Bahridinova B.M. Zamonaviy o'zbek punktuatsiyasi asoslari.- Toshkent, Akademnashr, 2015.
2. Mahmudov N.M. O'zbek tili punktuatsiyasining asosiy qoidalari.- Toshkent, O'zbekiston, 2015.
3. Kasagrand J. The best punctuation, period.-Berkeley, Ten speed press,2014.
4. Kaufman L. The Blue book of Grammar and punctuation.- The USA San-Francisco, Jossey Bass, 2014.
5. Suvonova D.K. Communication games and their role in teaching English grammar.-European journal of nonformal education. 2(3), 58-60,2022
6. G'afurova N.S. Ingliz tili matnlarida apostrof (') tinish belgisining ishlatilishi.-Innovative development in educational activities. 2(8), 281-286, 2023.